

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Неїжпапа Л. С. Педагогічні умови забезпечення професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів в процесі професійної підготовки. В даній статті проаналізовано сутність поняття «професійне самовизначення студента», узагальнено зміст та завдання даного процесу. Визначено поняття «професійне самовизначення майбутніх соціальних педагогів» як цілеспрямований процес вступу особистості в сферу майбутньої професійної діяльності через її включення в навчальну, виробничо-практичну і позанавчальну діяльність. Узагальнено процес педагогічного забезпечення професійного самовизначення як теоретико-методичний комплекс, що слугує підґрунтям для активізації особистісних ресурсів майбутніх соціальних педагогів та можливостей навчально-виховної роботи університету. Для ефективного розвитку даного процесу, автором запропоновано педагогічні умови забезпечення професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів (оновлення та модернізація змісту професійно-орієнтованих навчальних дисциплін, які викладаються на першому курсі; удосконалення програм навчальної професійно-орієнтовної практики через доповнення їх завдання, що стосуються професійного самовизначення майбутнього фахівця; спрямування роботи кураторів груп на оптимізацію процесу професійного самовизначення студентів; залучення першокурсників до громадської та волонтерської роботи) та обґрунтовано їх зміст.

Ключові слова: професійне самовизначення студента, професійне самовизначення майбутніх соціальних педагогів, педагогічне забезпечення професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів, педагогічні умови професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів.

Неїжпапа Л. С. Педагогические условия обеспечения профессионального самоопределения будущих социальных педагогов в процессе профессиональной подготовки. В данной статье

проаналізовано поняття «професійне самоопределение студента», обобщенно содержание и задачи данного процесса. Определено понятие «професійне самоопределение будущих социальных педагогов» как целенаправленный процесс вступления личности в сферу будущей профессиональной деятельности посредством ее включения в учебную, производственно-практическую и внеучебную деятельность. Определено процесс педагогического обеспечения профессионального самоопределения как теоретико-методический комплекс, что служит основой для активизации личностных ресурсов будущих социальных педагогов и возможностей учебно-воспитательной работы университета. Для реализации данного процесса, автором предложены педагогические условия обеспечения профессионального самоопределения будущих социальных педагогов (обновление и модернизация содержания профессионально-ориентированных учебных дисциплин, которые изучаются на первом курсе; совершенствование программ учебной профессионально-ориентированной практики через дополнения их заданиями, которые воздействуют на профессиональное самоопределение будущего специалиста; направления работы кураторов групп на оптимизацию процесса профессионального самоопределения студентов; привлечение первокурсников к общественной и волонтерской работы) и обосновано их содержание.

Ключевые слова: профессиональное самоопределение студента, профессиональное самоопределение будущих социальных педагогов, педагогическое обеспечение профессионального самоопределения будущих социальных педагогов, педагогические условия профессионального самоопределения будущих социальных педагогов.

Постановка і обґрунтування актуальності проблеми. Проблема підготовки студентів до соціально-педагогічної діяльності обумовлена сучасною ситуацією розвитку суспільства, для якої характерне оновлення всіх соціальних інститутів і систем. Тому важливою рисою сучасної соціальної освіти є її спрямованість на підготовку спеціалістів, здатних не стільки адаптуватися до існуючих умов, скільки бути спроможними здійснювати свої завдання відповідно до соціальних змін.

Дослідники проблем виховання студентської молоді зазначають, що вузівська система освіти повинна бути націлена на розвиток тих якостей та характеристик особистості, які допомагають її самовизначенню. Відповідно, навчати студента як майбутнього фахівця самовизначатись, формувати потребу в самовизначенні є одним із завдань професійної підготовки.

Аналіз наукових досліджень. Проблема підготовки підростаючого покоління до професійного самовизначення була в центрі уваги багатьох

дослідників. Так, психолого-педагогічним та організаційним основам підготовки молоді до вибору майбутньої професії присвячено праці Г. Балла, О. Вітківської, Ю. Гільбуха, Є. Клімова, Г. Костюка, В. Рибалки, В. Синявського, Б. Федоришина, С. Чистякової та ін. Як філософську категорію професійне самовизначення розглядав О. Джура, Г. Москалик, О. Стояно та ін. Загальним теоретичним проблемам формування готовності до професійного самовизначення у майбутній трудовій діяльності присвячено ряд досліджень К. Абульханової-Славської, О. Борисової, Є. Головахи, Ф. Іващенко, М. Пряжнікова, М. Піддячого, В. Полякова, М. Скаткіна, Т. Чиркової та ін.

Дослідження професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів знайшли своє відображення в теоретичних положеннях соціальної педагогіки (М. Галагузова, І. Зверева, А. Капська, І. Липський, А. Мудрик, А. Рижанова, В. Штифурак та ін.) і практиці соціально-педагогічної роботи з різними групами клієнтів (О. Безпалько, В. Оржеховська, Ж. Петрович, Ю. Поліщук, С. Савченко, В. Тесленко, Н. Чернуха та ін.). Питанням професійної підготовки майбутнього фахівця соціальної сфери присвячено праці вітчизняних учених Р. Вайноли, О. Гомонюк, О. Карпенко, І. Ковчиної, Л. Міщик, В. Поліщук, С. Харченка та ін.

Незважаючи на те, що дані дослідження здійснили вагомий внесок в розробку проблеми професійного самовизначення майбутнього фахівця та професійної підготовки соціальних педагогів, слід зазначити, що питання забезпечення професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів в процесі професійної підготовки не було окремою темою дослідження.

Тому **метою** нашої статті є виявлення педагогічних умов забезпечення професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів у вищому навчальному закладі. **Завдання**, які ми ставили перед написання роботи:

- 1) проаналізувати поняття «професійне самовизначення майбутніх соціальних педагогів»;
- 2) визначити та охарактеризувати педагогічні умови забезпечення професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів в процесі професійної підготовки на початковому етапі навчання.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі вживаються різні трактування поняття професійного самовизначення особистості. Воно розглядається у контексті проблем формування особистості: як частина особистісного самовизначення (В. Сафін); як складова соціального і морального самовизначення; у зв'язку з життєвою історією особистості (І. Кон), як фактор формування особистості (Г. Костюк), як одна з форм соціалізації (О. Філіпов та Л. Кондратьєва).

У працях з проблеми нашого дослідження зазначається, що зміст професійного самовизначення на етапі професійного навчання

детермінується орієнтуванням у вимогах майбутньої професії, формуванням відношення суб'єкта до себе як до представника певної професії (Ю. Поварьонков), уточненням особистісних сенсів майбутньої професійної діяльності, формуванням суб'єктивної моделі професіонала (А. Маркова).

До завдань професійного самовизначення студентів належать такі: підтвердження правильності професійного вибору, його корекцію (Е. Зеєр, І. Кон, Н. Ширяєва), уточнення професійної спрямованості (Е. Зеєр), створення планів професійного розвитку і реалізації (Є. Клімов, М. Пряжніков, О. Пряжнікова, С. Рубінштейн).

Навчання у вищому навчальному закладі є початком професійного становлення, яке, на думку Е. Зеєра, включає процеси: «формотворення» особистості відповідно до вимог професії та професійного саморозвитку, який виявляється у вирішенні проблем самовизначення на різних етапах професійного становлення [69, с. 58].

Привертають увагу дослідження В. Штифурак, яка зазначає, що професійне самовизначення студента передбачає конкретну діяльність, зумовлену специфічним предметом, умовами, засобами праці а також специфікою міжособистісних стосунків і відповідальності за дану роботу, що пов'язано із самим визначенням професії як обмеженого виду діяльності. [5, с. 188]. Кінцевим результатом процесу професійного самовизначення майбутніх спеціалістів в умовах економічної нестабільності є психологічна готовність до вибору іншого виду професійної діяльності. Ми погоджуємося з думкою вченої, яка вважає, що велике значення належить соціально-педагогічній підтримці професійного самовизначення студентства [5].

Розглядаючи зміст професійного самовизначення студентів, Т. Іванайська та Л. Соколова зазначають, що «це процес набуття ними системи соціокультурних цінностей, які є основою вибору професії і забезпечують навчально-професійну сферу життєдіяльності особистості» [4, с. 81]. Вчені розглядають професійне самовизначення не як певний акт або стадію професійного становлення, а як його сутнісну основу, своєрідний механізм, що не припиняється протягом всього професійного шляху, процес пошуку і отримання людиною сенсів своєї професійної діяльності, відкриття і реалізації свого «Я» як професіонала, здійснення вибору в проблемних ситуаціях, які ставить перед нею професійна діяльність, що постійно змінюється й ускладнюється.

В контексті нашого дослідження важливою є робота російської вченої Ю. Єгорової, яка вивчала процес підготовки студентів до самовизначення в спеціалізації професійної діяльності соціального педагога. Вона зазначає, що «самовизначення майбутніх соціальних педагогів в спеціалізації їх діяльності - це процес і результат вибору студентами напряму діяльності на основі сукупності загальних і

спеціальних знань, умінь і досвіду особистості» [2, с. 23]. Центральним стрижнем самовизначення є внутрішня готовність самостійно і усвідомлено реалізувати перспективи свого професійного і особистісного розвитку. Як суб'єкт самовизначення, студент здійснює самоосвіту, самопізнання і самореалізацію в діяльності, значущій для професійного майбутнього. Ефективність підготовки студентів до самовизначення в спеціалізації соціального педагога залежить від загальноосвітньої, психолого-педагогічної і наочно-профільної підготовки їх до самовизначення.

Проаналізувавши ряд трактувань поняття професійного самовизначення майбутніх фахівців, ми розуміємо професійне самовизначення майбутніх соціальних педагогів як цілеспрямований процес вступу особистості в сферу майбутньої професійної діяльності через її включення в навчальну, виробничо-практичну і позанавчальну діяльність на основі самоаналізу, самопізнання та співставлення своїх можливостей з вимогами професії, результатом якого є усвідомлення себе як майбутнього професіонала.

Розвиток професійного самовизначення особистості проходить на основі її включення в певний вид діяльності. Для студентів основним видом діяльності є навчально-пізнавальна. Виходячи із цього, ми припускаємо, що якісні особливості професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів повинні бути пов'язані з особливостями навчально-виховного процесу, що здійснює домінуючий вплив на розвиток особистості в цілому й на формування її професійного самовизначення як майбутнього фахівця зокрема. Для реалізації даного положення ми виокремили ряд педагогічних умов, які забезпечують професійне самовизначення майбутніх соціальних педагогів у вищому навчальному закладі. Слід зазначити, що важливо розпочинати роботу по забезпеченню професійного самовизначення майбутніх фахівців саме на I курсі навчання.

Педагогічне забезпечення професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів ми розуміємо як теоретико-методичний комплекс, що слугує підґрунтям для активізації особистісних ресурсів майбутніх соціальних педагогів та можливостей навчально-виховної роботи університету з метою ефективного професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів. Важливою складовою педагогічного забезпечення професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів є педагогічні умови, які ми, ґрунтуючись на підходах К. Дубич, трактуємо як сукупність взаємозалежних і взаємообумовлених детермінантів педагогічного процесу, що застосовуються з метою підвищення рівня професійного самовизначення майбутніх фахівців соціальної сфери [1].

Нами визначено такі педагогічні умови професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів: 1) оновлення та модернізація змісту професійно-орієнтованих навчальних дисциплін, які викладаються на першому курсі; 2) удосконалення програм навчальної професійно-орієнтованої практики через доповнення їх завданнями, що стосуються професійного самовизначення майбутнього фахівця; 3) спрямування роботи кураторів груп на оптимізацію процесу професійного самовизначення студентів; 4) залучення першокурсників до громадської та волонтерської роботи.

З метою реалізації даних умов, ми обґрунтували їх зміст.

1. Оновлення та модернізація змісту професійно-орієнтованих навчальних дисциплін, які викладаються на першому курсі. Реалізація даної умови передбачає можливість змістового оновлення, актуалізації і вдосконалення програм та методичного наповнення таких фахових дисциплін, як: «Вступ до спеціальності», «Людина в сучасному соціумі». Вибір даних дисциплін зумовлений, по-перше, тим, що вони викладаються на першому курсі, по-друге, під час опитування студенти їх визначили як такі, які впливають на їх професійне самовизначення.

Зміст програми навчальної дисципліни «Вступ до спеціальності» можна доповнити питаннями про компетентності соціального педагога, типові завдання діяльності соціального педагога, професійне самовизначення майбутнього соціального педагога, професіограму соціального педагога, етапи професійного зростання майбутнього соціального педагога.

У змісті курсу «Людина в сучасному соціумі» доцільно акцентувати увагу на питаннях самовизначення та професійне самовизначення особистості, ознаки та складові професійного самовизначення особистості, особливості професійного самовизначення студента, професійний розвиток та його роль в професійному становленні, професійне становлення та розвиток особистості, поняття про кар'єру та її види, професійна освіта як фактор розвитку особистості.

2. Удосконалення програм навчальної професійно-орієнтованої практики через доповнення її відповідними завданнями, що стосуються професійного самовизначення майбутнього фахівця. Зміст даної умови обумовлений результатами аналізу програм практики, в ході якого ми з'ясували, що потрібно чіткіше диференціювати бази практики, оновлювати їх, робити більш широким вибір баз практики; формувати в студентів вміння вибирати функціональні обов'язки залежно від сфер діяльності соціального інституту; доповнити сприяння у професійному самовизначенні як одне з завдань професійно-орієнтованої практики.

На першому курсі за умови цільового спрямування основним завданням професійно-орієнтованої практики має бути особистісно-професійне самовизначення. У процесі проходження практики студенти

включаються у професійну практичну діяльність, формують своє професійне бачення цієї роботи, оволодівають практичними вміннями застосування методів та технологій, закріплюють уміння і навички майбутньої професійної діяльності. Відповідно важливою вимогою до організації ознайомчої практики є спрямованість на придбання первинних навичок професійної діяльності соціального педагога, а зміст навчальної практики визначається головним завданням створення мотиваційно-ціннісного ставлення до майбутнього виду діяльності, усвідомлення на цій основі необхідності самоосвіти і самопідготовки до практичної роботи.

3. Спрямування роботи кураторів груп на оптимізацію процесу професійного самовизначення студентів. Особливо важливою на першому курсі є роль куратора, оскільки першокурсники ще потребують підтримки та координації їх дій, підлягають впливу авторитету, важливо щоб куратор виступав взірцем соціального педагога і, відповідно, мав змогу крім методів навіювання, використовувати метод прикладу. Специфіка діяльності інституту кураторів в університеті визначається уже тим фактом, що по традиції кураторів вибирають серед викладачів фахових кафедр і, відповідно, куратор для першокурсників виступає взірцем соціального педагога. Це дає змогу кураторові в процесі виховної роботи зі студентами використовувати окрім методів переконання і навіювання, метод прикладу. Взагалі, для ефективної кураторської роботи необхідне поєднання функціоналу куратора, тобто коли куратор групи викладає у них навчальні дисципліни та є методистом ознайомчої практики. Таким чином реалізовується певна форма педагогічного наставництва.

Основна увага куратора на першому курсі повинна спрямовуватися на вивчення особистості студента, виявлення активу та вдосконалення його роботи, формування згуртованого колективу групи, засвоєння студентами особливостей навчальної діяльності та правил гуртожитку, прищеплення навичок самостійної роботи, роз'яснення важливої ролі вивчення предметів у підготовці майбутнього спеціаліста. Основним напрямком діяльності куратора є проведення індивідуальної та групової виховної роботи, залучення студентів до соціально-активного життя, виховання моральної і фізично вихованої особистості.

4. Залучення першокурсників до громадської та волонтерської роботи. Волонтерська робота як частина процесу соціалізації дає можливість майбутньому соціальному педагогові включитися до всієї сукупності соціальних ролей, норм і поведінкових стереотипів суспільства; ознайомлює із загальною культурою й специфічними субкультурами соціуму. Ми вважаємо, що велика роль у професійному самовизначенні майбутніх соціальних педагогів має відводитися процесу волонтерства. Слід зазначити, що волонтери не тільки добровільні

помічники, які розуміють та відчувають болі та труднощі інших людей, волонтерство – це школа життя, росту і саморозвитку, яка допомагає виховувати, формувати себе як гуманну, високодуховну, культурну, ціннісно-орієнтовану особистість із здатністю та бажанням творити в душі найкращих гуманістичних надбань людства. Найважливіше у роботі волонтера, звичайно ж, це усвідомлення необхідності власної діяльності та наявність бажання працювати. Залучення студентів до навчання в Школі волонтерів, на нашу думку, надасть їм можливість, по-перше, отримати теоретичну базу щодо особливостей діяльності волонтерів, по-друге, займатися практичною діяльністю як член волонтерської групи. По закінченні навчання майбутні соціальні педагоги матимуть змогу вибирати, за якими напрямками вони хотіли б працювати, у яких проектах брати участь, якій категорії клієнтів допомагати вирішувати проблеми. Наявність такого вибору сприяє активному професійному самовизначенню студента.

Отже, визначенні педагогічні умови забезпечення професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів можуть бути реалізовані в процесі підготовки студентів I курсу спеціальності «Соціальна педагогіка» і сприятимуть ефективному забезпеченню професійного самовизначення майбутніх фахівців. **Перспективними напрямками** дослідження порушеної проблеми можуть стати: визначення особливостей професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів старших курсів; забезпечення професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів у позанавчальний час.

Список використаних джерел

1. Дубич К. В. Особистісно орієнтоване виховання студентів в умовах соціокультурного середовища вищого навчального закладу: дис.... канд. пед. наук : 13.00.07 / Клавдія Василівна Дубич. – Рівне, 2007. – 267 с.
2. Егорова Ю.Н. Профессиональное самоопределение социального педагога: теория и практика: монографія / Ю. Н. Егорова. – Оренбург: Изд-во ОГПУ, 2006. – 136 с.
3. Зеер Э.Ф. Профессиональное становление личности инженера-педагога / Э. Ф. Зеер. – Свердловск: Изд-во Уральского университета, 1988. – 118 с.
4. Иванайская Т. Л. Сопровождение профессионального самоопределения студента ССУЗА: сущность процесса и инновационная модель / Т. Л. Иванайская, Л. Б. Соколова // Казанский педагогический журнал. – 2009. – №4. – С. 77-83.
5. Штифурак В. Є. Соціально-педагогічні основи виховної роботи зі студентською молоддю: [монографія] /В. Є. Штифурак; Інститут вищої освіти АПН України. — Вінниця: Діло; СПД Данилюк В.Г., 2007. – 568 с.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Dubich K. V. Osobistisno orientovane viovannja studentiv v umovah sociokul'turnogo seredovishha vishhogo navchal'nogo zakladu: dis... kand. ped. nauk : 13.00.07 / Klavdija Vasilivna Dubich. – Rivne, 2007. – 267 s.
2. Egorova Ju.N. Professional'noe samoopredelenie social'nogo pedagoga: teorija i praktika: monografija / Ju. N. Egorova. – Orenburg: Izd-vo OGPU, 2006. – 136 s.
3. Zeer Je.F. Professional'noe stanovlenie lichnosti inzhenera-pedagoga / E. F. Zeer. – Sverdlovsk: Izd-vo Ural'skogo universiteta, 1988. – 118 s.
4. Ivanajskaja T. L. Soprovozhdenie professional'nogo samoopredelenija studenta SSUZA: sushhnost' processa i innovacionnaja model' / T. L. Ivanajskaja, L. B. Sokolova // Kazanskij pedagogicheskij zhurnal. – 2009. – №4. – S. 77-83.
5. Shtifurak V. E. Social'no-pedagogichni osnovi viovnoï roboti zi students'koju moloddju: [monografija] /V. E. Shtifurak; Institut vishhoï osviti APN Ukraïni. — Vinnicja: Dilo; SPD Daniljuk V.G., 2007. – 568 s.

Neyizhpapa L. S. Pedagogical conditions providing the professional self-determination of the future social pedagogues in the process of training. This article analyzes the essence of the concept "professional self-determination of the student", summarizes the content and objectives of this process. The concept of "professional self-determination of future social pedagogues" was defined as a purposeful process of entering of an individual in the walk of his future professional activity by his inclusion in educational, practical production and extracurricular activities. The process of pedagogical support of professional self-determination was generalized as a theoretical-methodical complex that serves as the basis for the activation of personal resources of future social pedagogues and for opportunities of educational work in the university. For the effective development of this process, the author suggests some pedagogical conditions providing professional identity of future social pedagogues (renewal and modernization of the content of the professionally-oriented disciplines that are taught in the first year; improvement of academic programs of the professionally oriented practice by complementing their tasks concerning professional self-determination of the future specialist; direction of the work of curators to optimize the process of professional self-determination of students; the implication of first-year students to public and volunteer work) and justifies their content.

Key words: professional self-determination of a student, professional self-determination of future social teachers, pedagogical providing of professional self-determination of future social teachers, pedagogical conditions of professional self-determination of future social workers.

Отримано 5.04.2015 р.